

OPLEIDING DUURZAME GEBOUWEN

ENERGIE: BASISPRINCIPES

LENTE 2020

Hoe het comfort verzekeren in de zomer?
Beperking van de warmtewinst en koelingstrategieën

Julie RENAUX
écorce
LOGEMENTS CONSULTANTS

- ▶ Het begrip 'oververhitting' definiëren en vergelijken met het begrip 'thermisch comfort'
- ▶ De ontwerpstrategie voor zomers comfort voorstellen
- ▶ De verschillende manieren overlopen om oververhitting tegen te gaan

INLEIDING

- ▶ **Begrippen**

- ▶ Uitdagingen

DE TOEVOER BEPERKEN

- ▶ Toevoer door zoninstraling
- ▶ Interne toevoer

DE REACTIES BEHEERSEN

- ▶ Van het gebouw
- ▶ Van de gebruikers

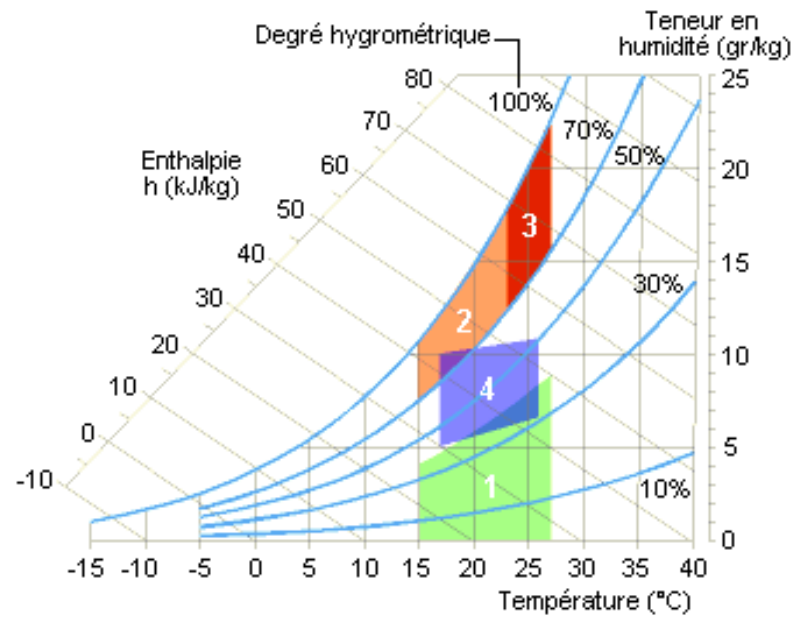
AFVOEREN/KOELEN

- ▶ Passieve koeling
- ▶ Actieve koeling

Herhaling - zomercomfort

- ▶ Verschillende invloedsfactoren - Objectieve factoren
  - Luchtsnelheid en -temperatuur
  - Temperatuur van de wanden
  - Blootstelling van de gebruiker aan direct zonlicht
  - Combinatie temperatuur/relatieve luchtvochtigheid

Polygoon van hygrothermisch comfort (4)

Herhaling - zomercomfort

- ▶ Verschillende invloedsfactoren - Factoren eigen aan elk individu.

Het comfort hangt af van:

- gevoeligheid
- kleding
- metabolisme
- graad van activiteit
- leeftijd, gezondheidstoestand

Bron: CBE, 2017

⇒ **Comfort is subjectief**

Oververhitting

- ▶ Men spreekt van de waarschijnlijkheid van het oververhittingsrisico
  - in tijdspercentage
  - ten opzichte van een te bepalen temperatuur

- ▶ Bijvoorbeeld in het kader van de passiefcertificatie, volgens criteria van het Plateforme Maison Passive

De temperatuur mag geen 25 °C overschrijden gedurende meer dan 5 % van de bezettingstijd.

Oververhitting

- ▶ Hoe wordt oververhitting beoordeeld?
Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen energiestatistiek en comfort
- De EPB-software heeft tot doel de naleving van een op energiestatistiek gerichte regelgeving te controleren

DOEL? De milieu-impact van de gebouwen beperken

Bron: écorce

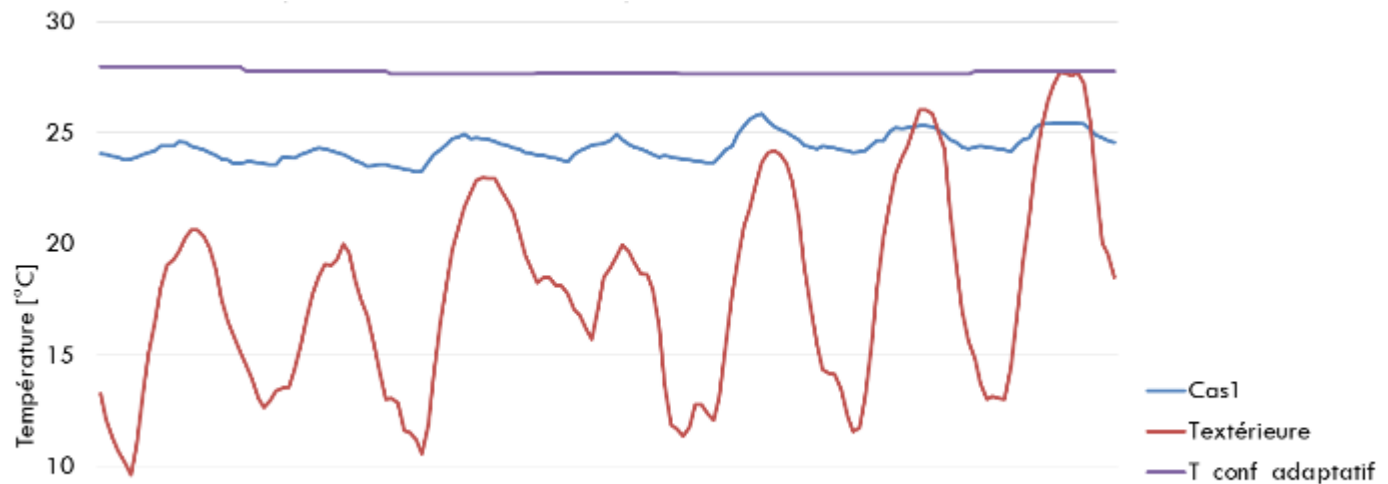

Oververhitting

- ▶ Hoe wordt oververhitting beoordeeld?

Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen energiestatistiek en comfort

- Het thermische comfort wordt beoordeeld aan de hand van een dynamische simulatie

Bron: écorce

INLEIDING

- ▶ Begrippen

- ▶ **Uitdagingen**

DE TOEVOER BEPERKEN

- ▶ Toevoer door zoninstraling

- ▶ Interne toevoer

DE REACTIES BEHEERSEN

- ▶ Van het gebouw

- ▶ Van de gebruikers

AFVOEREN/KOELEN

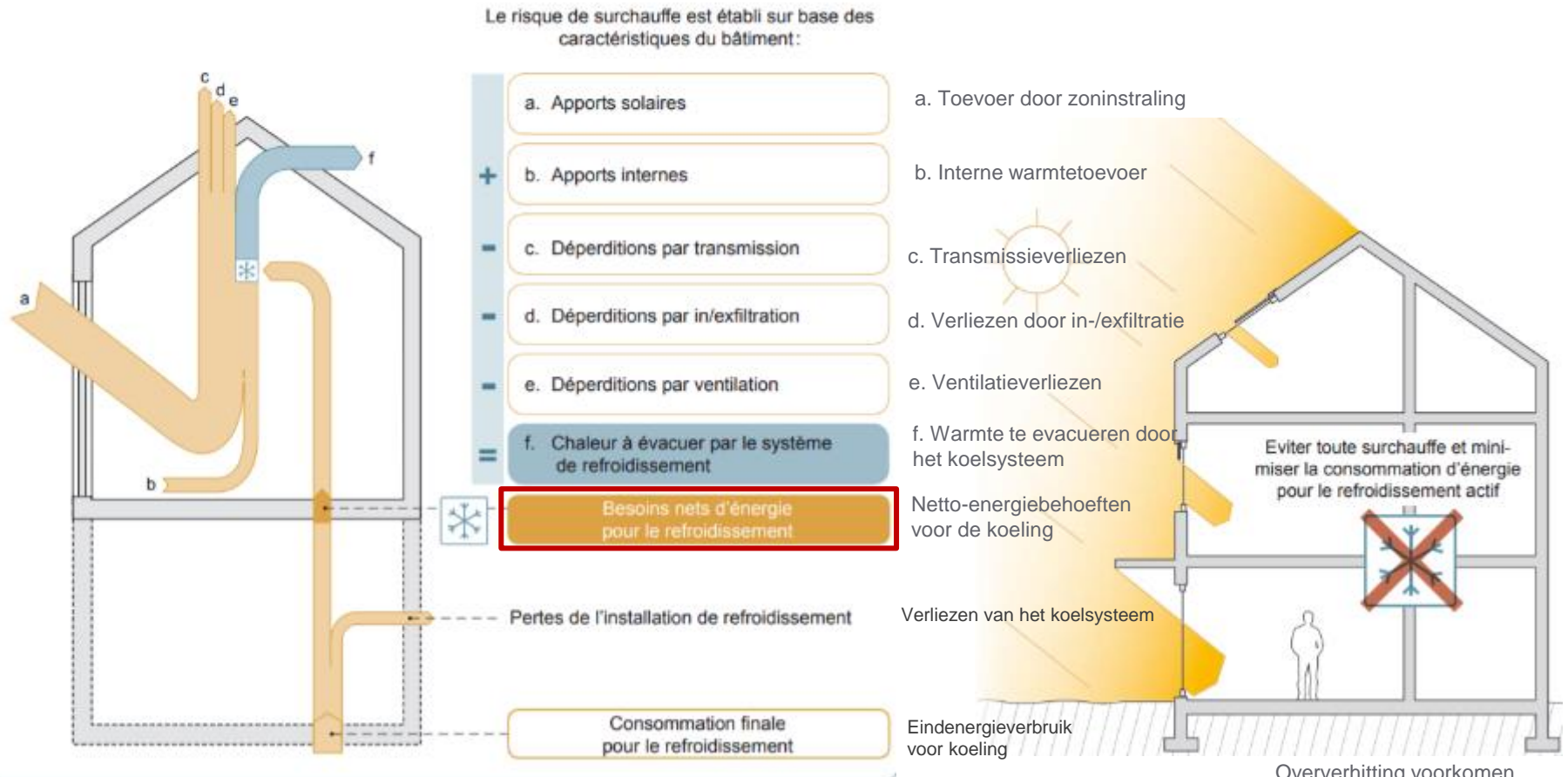
- ▶ Passieve koeling

- ▶ Actieve koeling

Impact op het energieverbruik

- Energiebalans in de zomer

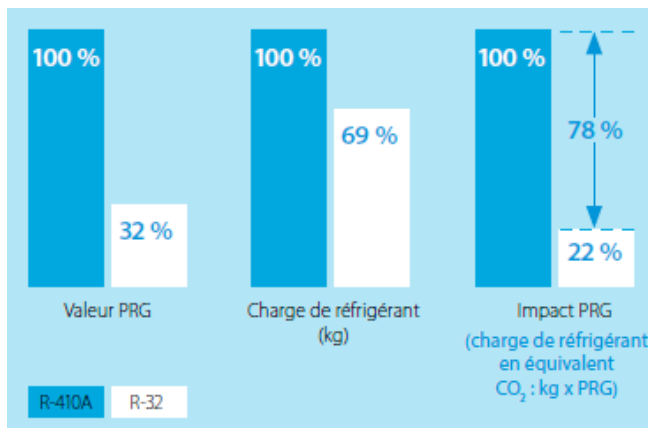
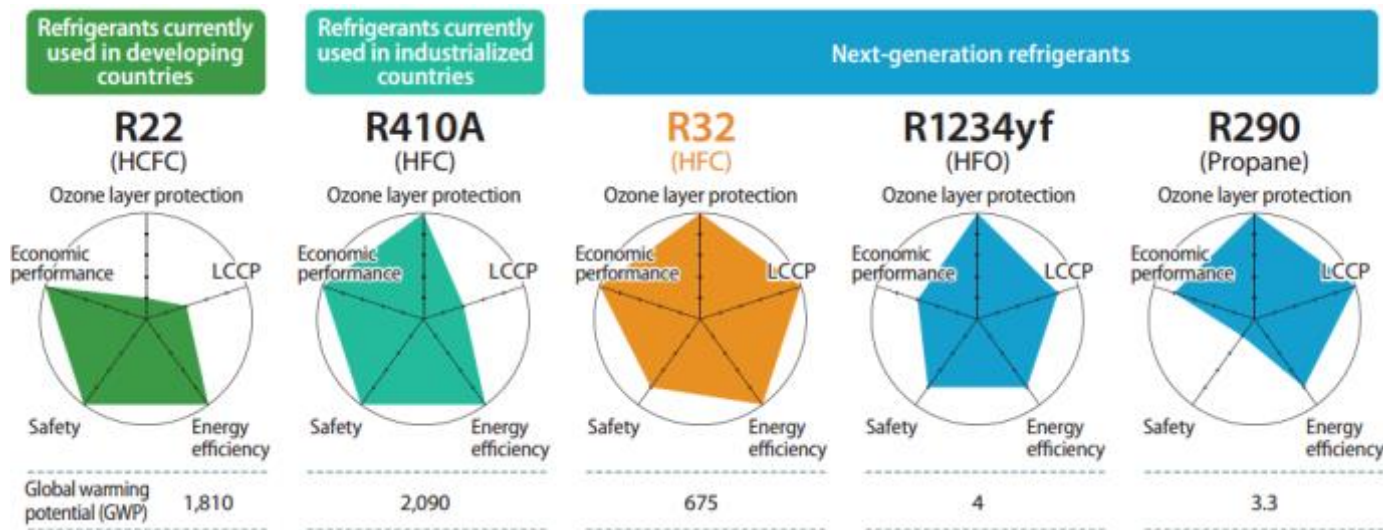

Bron: ULg CIFIUL

Ecologische impact van de koelvloeistoffen

- ▶ R32 is een van de meest milieuvriendelijke koudemiddelen

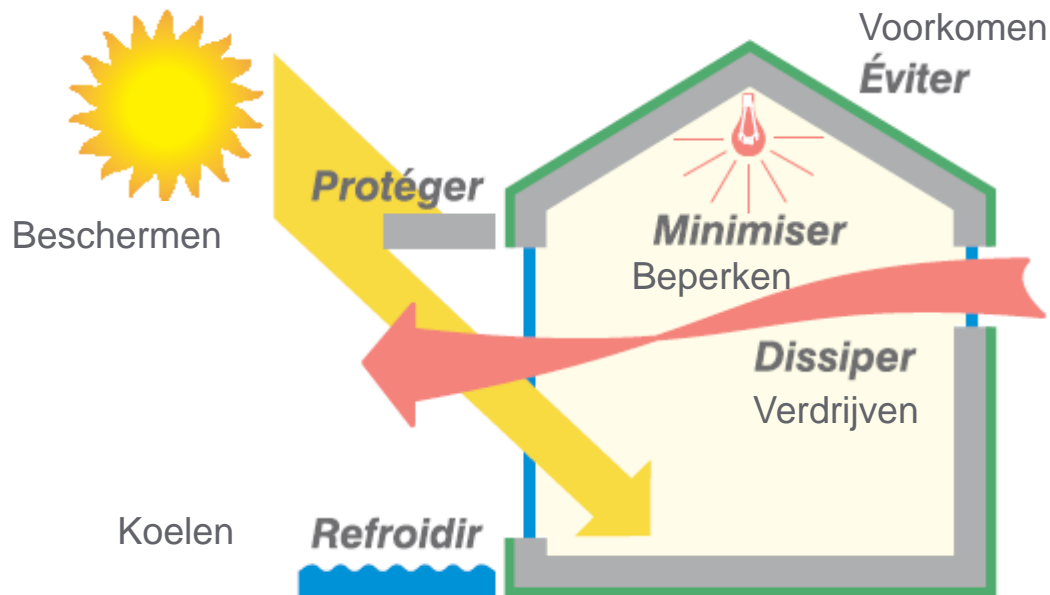

Bron: Daikin

Strategie voor zomers comfort

- ▶ De warmtetoevoer tot een minimum beperken
  - ▶ Zorgen dat zo weinig mogelijk koelte verloren gaat
  - ▶ De warmte regelen en afvoeren door passieve maatregelen
-
- ▶ Gebruik van actieve koeling als de voorgaande maatregelen ontoereikend blijken

Bron: UCL, Architecture & Climat

INLEIDING

- ▶ Begrippen
- ▶ Uitdagingen

DE TOEVOER BEPERKEN

- ▶ **Toevoer door zoninstraling**
- ▶ Interne toevoer

DE REACTIES BEHEERSEN

- ▶ Van het gebouw
- ▶ Van de gebruikers

AFVOEREN/KOELEN

- ▶ Passieve koeling
- ▶ Actieve koeling

De toevoer door zoninstraling kan worden geregeld door tussen te komen op niveau van:

- ▶ De organisatie van de ruimten (op basis van de respectieve behoeften)
- ▶ De oriëntatie en de grootte van de vensters
- ▶ De zonnefactor voor het geheel van beglazing + zonwering
- ▶ De schaduwval op het venster (zonnescerm) met behoud van een voldoende lichttransmissie (ideaal > 50 %)

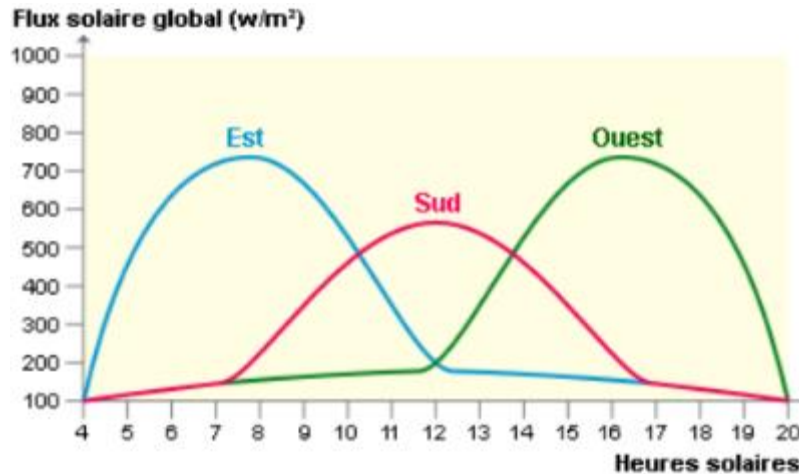
Middelen die deze regeling mogelijk maken:

- ▶ Mobiele buitenzonweringen (ZF)
- ▶ Vaste buitenzonweringen (scherm)
- ▶ Zonwerende beglazing (ZF)

Binnen- of plantaardige zonweringen zijn niet echt geschikt; ze zijn minder efficiënt en/of moeilijk te controleren.

Ligging, oriëntatie, plaats van de openingen

Warmtevermogen doorheen dubbele heldere beglazing in juni

Bron: Energie +

- ▶ 1 venster op het zuiden in juni op de middag = toevoer van 600 W/m²

⇒ **2 m² glas voor een lokaal van 10 m² is gelijk aan 120 W/m² verwarming!**

Buitenomgeving: gebouwen en beplanting

- ▶ Plantenscherm door beplanting in de omgeving
  - ⇒ **Voorkeur voor bomen die hun bladeren verliezen om te profiteren van zonnewinsten in de winter**
- ▶ Beschaduwing door aangrenzende gebouwen
- ▶ Schaduw van het gebouw zelf
- ▶ Schaduw te wijten aan reliëf van de site

Vaste buitenzonweringen

Architectes Associés

Voordelen

- Geringe kosten
- Statisch en dus zeer betrouwbaar systeem
- Geen specifiek onderhoud
- Belemmert het zicht niet
- Lange levensduur

Nadelen

- Bescherming varieert volgens stand van de zon en oriëntatie
- Beperkte flexibiliteit, kan de zonneprestaties in de winter verminderen
- Delicate dimensionering
- Geen bescherming tegen diffuse straling

Mobiele buitenzonweringen - schermen/screens

Levolux & Schüco

Voordelen

- Moduleerbaar, regelbaar volgens behoeften
- Efficiënt voor alle oriëntaties
- Bescherming tegen verblinding
- Grote keuze qua beschermingsgraad
- Visueel comfort (volgens maastype)

Nadelen

- Hoge kosten
- Vereist een aangepaste regeling
- Dynamisch systeem, kan onbetrouwbaar zijn
- Beperkte levensduur (mechanisme)
- Zwakke lichttransmissie en belemmerd zicht in neergelaten stand bij dichte mazen
- Bescherming tegen wind te voorzien (automatische opening) → Zon + wind: binnenbescherming voorzien tegen verblinding
- Onderhoud

Mobiele buitenzonweringen - lamellen

Architectes Associés

Voordelen

Idem schermen maar:

- Goede lichttransmissie (bv. bij reflecterende lamellen)
- Goede zichtbaarheid naar buiten

A2M

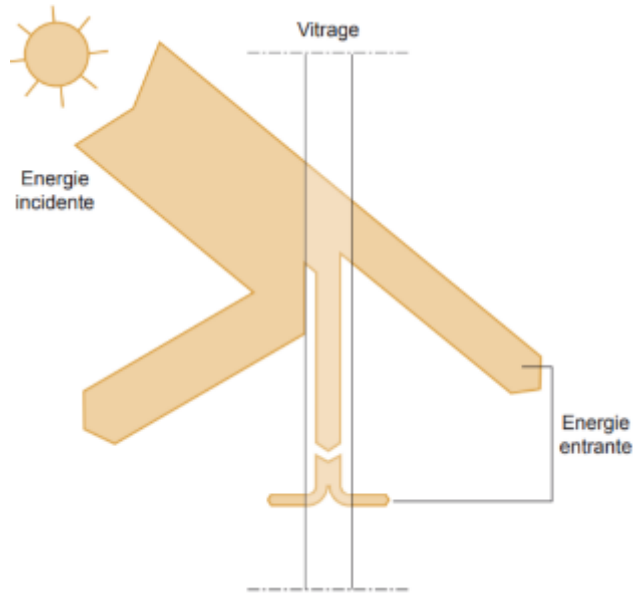
Nadelen

Idem schermen maar:

Hogere kosten

“Geïntegreerde” zonwering - lage zonnefactor (g)

Bron: ULg - CIFFUL

$$\text{Zonnefactor } (g) = \frac{\text{Inkomende energie}}{\text{Uitgaande energie}}$$

Voordelen

- Geringe kosten
- Statisch, dus zeer betrouwbaar systeem
- Geen speciaal onderhoud
- Belemmert het zicht niet
- Aanzienlijke levensduur
- Efficiënt voor alle oriëntaties

Nadelen

- Efficiëntie onveranderlijk waardoor deel van de zonnewinsten in de winter verloren gaat
- Vermindert de lichttransmissie het hele jaar door

Zonweringen - Keuzecriteria

- ▶ Efficiëntie volgens seizoen en/of tijdstip en oriëntatie
- ▶ Regelprecisie
- ▶ Invloed op de zichtbaarheid
- ▶ Invloed op de lichttransmissie
- ▶ Esthetisch aspect
- ▶ Betrouwbaarheid
- ▶ Kostprijs

In de praktijk, in België:

- ▶ Op het zuiden: vaste of mobiele zonweringen
- ▶ Op het westen en oosten: vaste (met zijstukken) of mobiele zonweringen
- ▶ Op het noorden: niets

⇒ = algemene regel, maar elk geval is afzonderlijk te bekijken!

INLEIDING

- ▶ Begrippen
- ▶ Uitdagingen

DE TOEVOER BEPERKEN

- ▶ Toevoer door zoninstraling
- ▶ **Interne toevoer**

DE REACTIES BEHEERSEN

- ▶ Van het gebouw
- ▶ Van de gebruikers

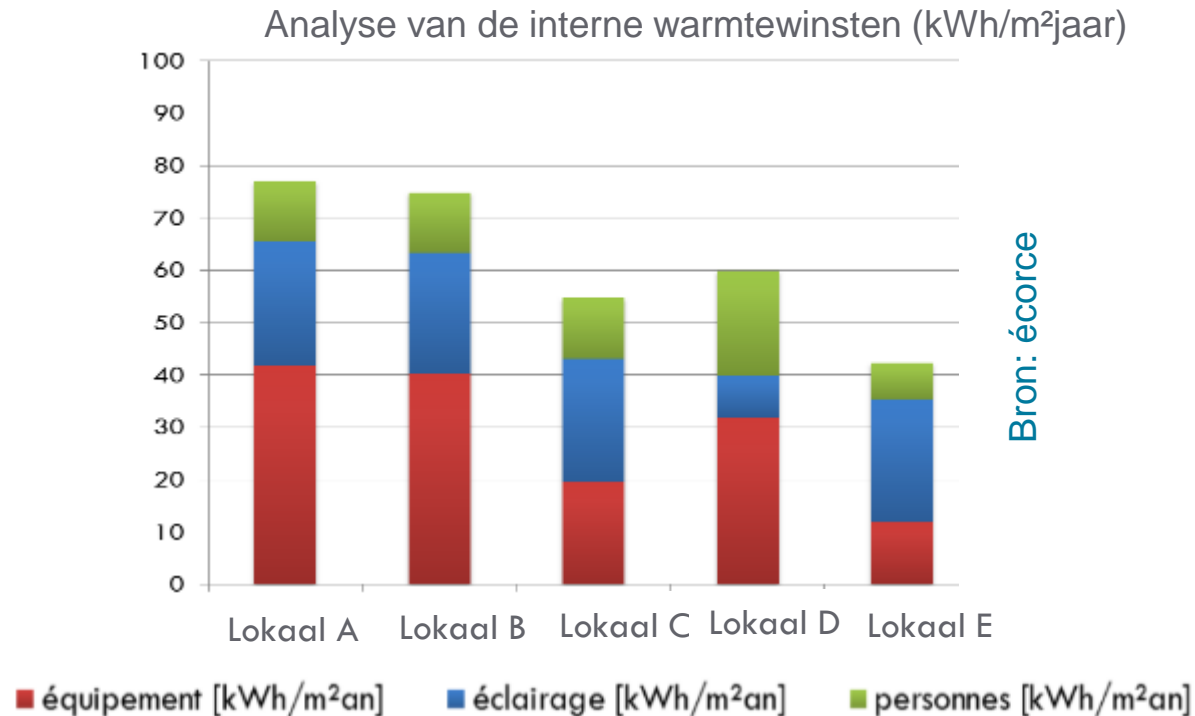
AFVOEREN/KOELEN

- ▶ Passieve koeling
- ▶ Actieve koeling

Bronnen

- ▶ Gebruikers
- ▶ Verlichting
- ▶ Computerapparatuur
- ▶ Elektrische huishoudtoestellen
- ▶ ...

Strategie

- ▶ De interne toevoer beperken

⇒ **Grootteorde: streven naar max. 40 W/m² zodat geen actieve koeling nodig is**

- ▶ Indeling:

- Ruimtes met grote bezettingsgraad in het noorden inrichten
- Belangrijke bronnen van interne warmtetoevoer bij elkaar plaatsen, het aantal te behandelen lokalen beperken

⇒ **Voorbeeld: serverlokaal, lokaal voor printers ...**

Enkele grootteordes

- ▶ Voor een lokaal van 10 m², stemt 40 W/m² overeen met:
  - Scenario 1:
1 persoon + performante verlichting + 1 desktopcomputer met flatscreen + 1 printer
  - Scenario 2:
2 personen + performante verlichting + 2 desktopcomputers met flatscreen

	Warmteafgifte [W]
Gebruikers (rustig zittend)	70 W/pers.
Oude verlichting	20 W/m ²
Performante verlichting	10 W/m ²
1 desktopcomputer	100 W/m ²
1 desktopcomputer met flatscreen	60 W
1 laptop	30 W
1 printer	140 W
1 televisie	150 W

Kunstmatige verlichting

- ▶ Draagt bij tot het visueel comfort, volgens aanbevelingen van NBN EN 12464 Licht en verlichting - Werkplekverlichting (Deel 1 = binnen / Deel 2 = buiten)
- ▶ Maar ...
  - Energieverbruik
  - Interne toevoer

Bron: Energie +
& Leefmilieu Brussel

Voorbeeld van een landschapskantoor

Oppervlakte:	$\pm 12 \text{ m}^2/\text{pers}$
Geïnstalleerd vermogen – verlichting	10 W/m^2

Dit betekent een vermogen van **120 W** per werkpost

Te vergelijken met

- het vermogen afgegeven door een menselijk lichaam: +/- 70 W
- het vermogen van de kantorelektronica
- een draagbare computer: +/- 30 W
- een desktopcomputer met een scherm: +/- 100 W
- een laserprinter: 150 - 250 W (vermogen in stand-by: 70 W)

De kunstmatige verlichting optimaliseren

- ▶ De behoefte beperken door een ontwerp dat natuurlijke verlichting bevordert
- ▶ Gebruik van efficiëntere apparatuur die minder warmte afgeeft
  - Oude verlichting met geringe prestaties: variabel (van 10 tot 25 W/m²)
→ Nieuwe performante verlichting 6 W/m² met LED
- ▶ Maar kunstmatig verlichten als het echt nodig is.
Elk geval apart optimaliseren door:
  - Regeling afhankelijk van de natuurlijke verlichting (lichtsensor)
→ Gedifferentieerde regeling van de verlichtingstoestellen dichtbij/veraf van de natuurlijke lichtbronnen (indeling in zones)
  - Aanwezigheid/afwezigheidsdetectoren
  - Klok

INLEIDING

- ▶ Begrippen
- ▶ Uitdagingen

DE TOEVOER BEPERKEN

- ▶ Toevoer door zoninstraling
- ▶ Interne toevoer

DE REACTIES BEHEERSEN

- ▶ **Van het gebouw**
- ▶ Van de gebruikers

AFVOEREN/KOELEN

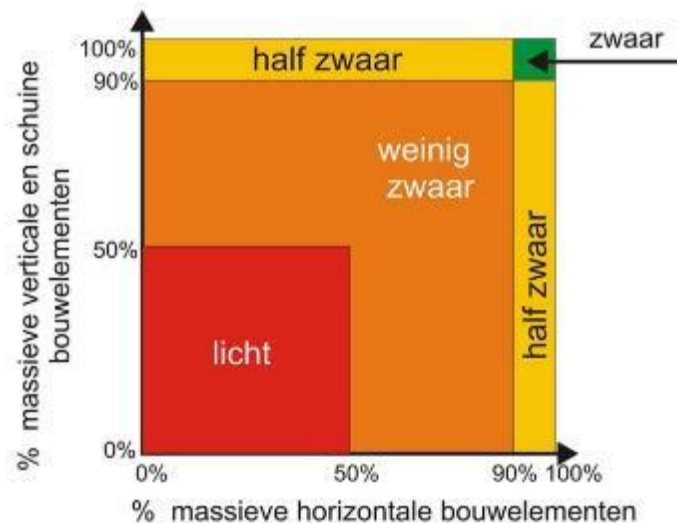
- ▶ Passieve koeling
- ▶ Actieve koeling

Profiteren van de thermische inertie van het gebouw

- ▶ Inertie = vermogen van een materiaal om warmte op te slaan en om ze beetje bij beetje terug af te geven.
- ▶ Hoe zwaarder een materiaal, hoe groter de inertie

⇒ **“Zwaar” bouwelement: $m_s \geq 100 \text{ kg/m}^2$**

Definitie van het inertieniveau volgens de EPB-regelgeving

DE REACTIES VAN HET GEBOUW

Profiteren van de thermische inertie van het gebouw

- ▶ Inertie = vermogen van een materiaal om warmte op te slaan en om ze beetje bij beetje terug af te geven.
- ▶ Hoe zwaarder een materiaal, hoe groter de inertie
  - ⇒ **“Zwaar” bouwelement: $m_s \geq 100 \text{ kg/m}^2$**
- ▶ Om efficiënt te zijn, moet de massa toegankelijk zijn

Houtskelet
(muren/structuur/vloeren)

Licht

Muur met geïsoleerde
binnenvoorzetwand

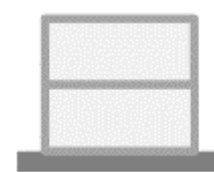
Gebouw mix zware muren
+ houten vloer/structuur

Niet zwaar

Gebouw mix zware
muren/vloeren +
houtstructuur

Halfzwaar

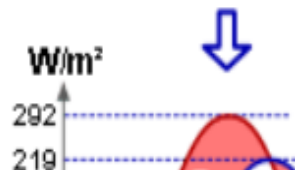
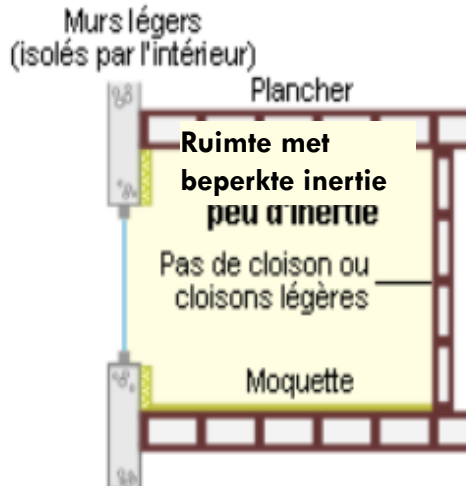
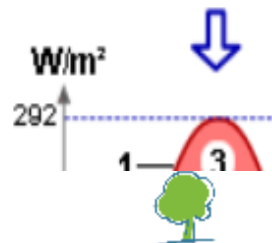
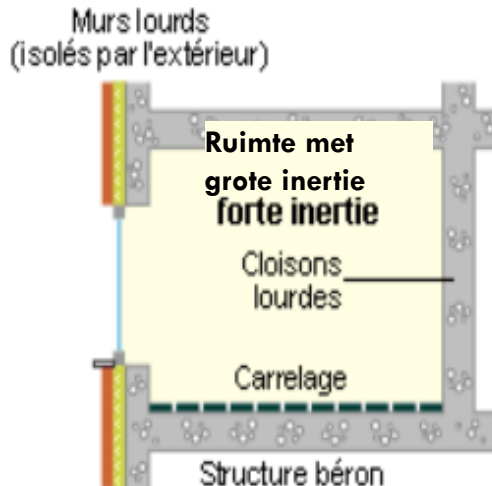
Gebouw 100 % beton

Zwaar

Profiteren van de thermische inertie van het gebouw

- ▶ Belang
  - Langere faseverschuiving
    - warmteafgifte op minder kritieke momenten (einde dag/nacht)
  - “Afvlakken” van warmtepieken
    - stabiel(er) thermisch gedrag van het gebouw
    - vangt beter schommelingen in buitentemperatuur op

- 1 : apports instantanés
- 2 : charge réelle retardée
- 3 : chaleur emmagasinée
- 4 : chaleur restituée

Bron: Energie +

INLEIDING

- ▶ Begrippen
- ▶ Uitdagingen

DE TOEVOER BEPERKEN

- ▶ Toevoer door zoninstraling
- ▶ Interne toevoer

DE REACTIES BEHEERSEN

- ▶ Van het gebouw
- ▶ **Van de gebruikers**

AFVOEREN/KOELEN

- ▶ Passieve koeling
- ▶ Actieve koeling

Verschillende factoren

- ▶ Aanpassing kledij (of niet)
- ▶ Mogelijkheid om op het comfort in te spelen
  - Vensters die open kunnen?
  - Mogelijkheid om thermische trek te creëren?
- ▶ Informatie, opleiding
- ▶ Responsabilisering

INLEIDING

- ▶ Begrippen
- ▶ Uitdagingen

DE TOEVOER BEPERKEN

- ▶ Toevoer door zoninstraling
- ▶ Interne toevoer

DE REACTIES BEHEERSEN

- ▶ Van het gebouw
- ▶ Van de gebruikers

AFVOEREN/KOELEN

- ▶ **Passieve koeling**
- ▶ Actieve koeling

Passieve maatregelen

- ▶ Oplossingen zonder gebruik van koelmachine
- ▶ Passieve oplossingen kunnen ook elektrische energie verbruiken:
  - Voeding ventilatoren
  - Gemotoriseerd beheer van openingen
  - ...

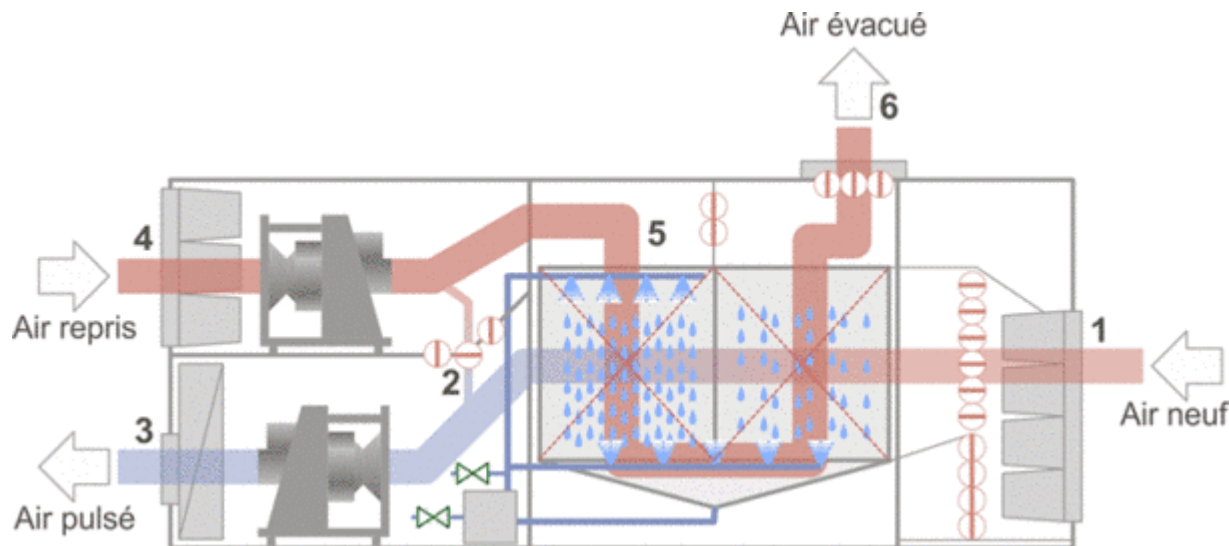
Hygiënische ventilatie - inlaat van warme lucht tot een minimum beperken

- ▶ Het ventilatiedebiet beperken tot het strikt noodzakelijke om aan de hygiënische behoeften te voldoen
- ▶ Warmtewisselaar om de ingebrachte lucht te koelen.
- ▶ Als $T_{\text{buitenlucht}} < T^{\circ}_{\text{binnenlucht}} \rightarrow$ warmtewisselaar bypassen.

Hygiënische ventilatie - adiabatische koeling

- ▶ Afvoerlucht bevochtigt voor of in de warmtewisselaar
- ▶ Het water verdampt en absorbeert de calorieën van de lucht → de lucht koelt af
- ▶ Efficiënt bij een groot debiet → Geschikt voor tertiaire en industriële toepassingen

Bron: Energie +

Intensieve ventilatie / free-cooling - Principe

▶ Let op! ≠ hygiënische ventilatie

▶ Doel:

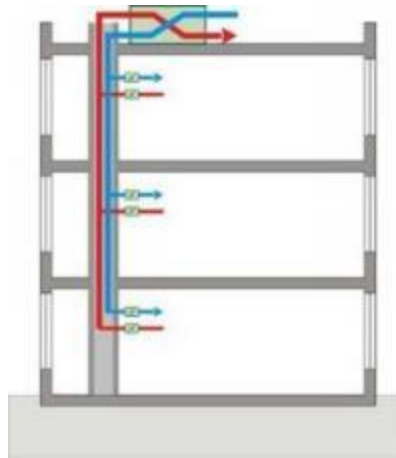
- de warme binnenlucht vervangen door koelere buitenlucht,
- de thermische massa van het gebouw ontladen (hoe groter de thermische massa van het gebouw, hoe doeltreffender).

⇒ **Intensieve ventilatie maakt de koeling van het gebouw mogelijk met een beperkt vermogen dat vaak voldoende is in de winter of in het tussenseizoen.**

Intensieve ventilatie / free-cooling - Methodes

- ▶ Via mechanische ventilatie
  - luchtverplaatsing door middel van ventilatoren. Doorgaans via hygiënisch ventilatienet
  - Vaak aangetroffen debiet intensieve ventilatie $\gg$ hygiënisch debiet
 ≈ 8 vol/h ≈ 1 vol/h

Bron: Leefmilieu Brussel

Voordelen

- Debietbeheersing

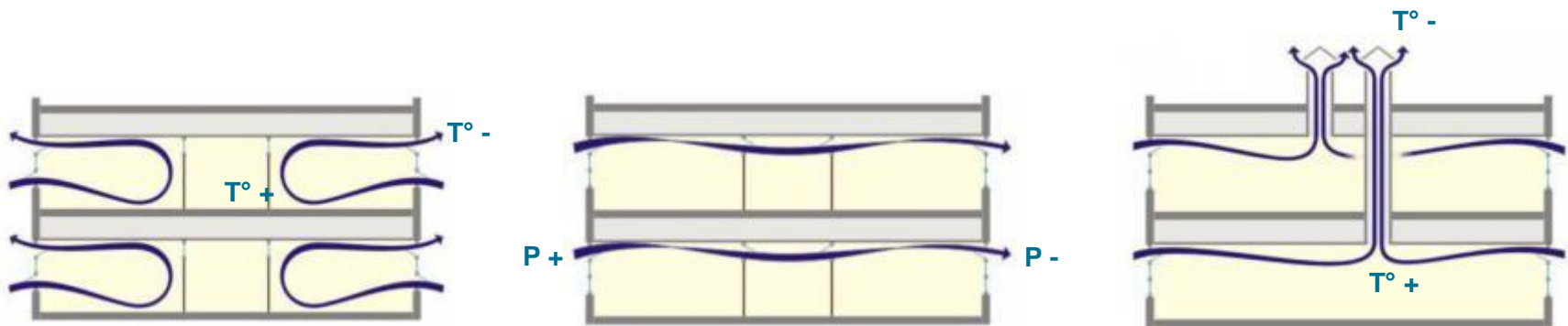
Nadelen

- Elektriciteitsverbruik van de groep
- Overdimensionering van het net (groep en kanalen)

Intensieve ventilatie / free-cooling - Methodes

- ▶ Via mechanische ventilatie
- ▶ Via natuurlijke ventilatie
  - Eenzijdige ventilatie – schoorsteeneffect (Δt°)
  - Transversale ventilatie – windeffect (Δp_{vent})
  - Verticale ventilatie - schoorsteeneffect (Δt°)

Bron: UCL

Efficiëntie

Voordelen

- Passieve natuurlijke methode, zonder verbruik ventilatoren

Nadelen

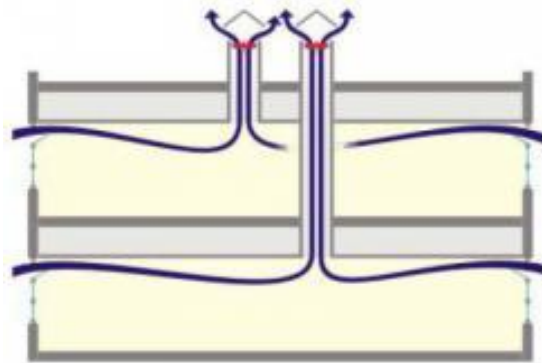
- Beheer en integratie van de openingen
- Variabel debiet volgens klimaatomstandigheden

Intensieve ventilatie / free-cooling - Methodes

- ▶ Via mechanische ventilatie
- ▶ Via natuurlijke ventilatie
- ▶ Via hybride ventilatie
  - Natuurlijke inblazing + mechanische afvoer (meest frequent)
  - Mechanische inblazing + natuurlijke afvoer

Bron: UCL

Voordelen

- Eenvoudiger te plaatsen
- Debietbeheersing

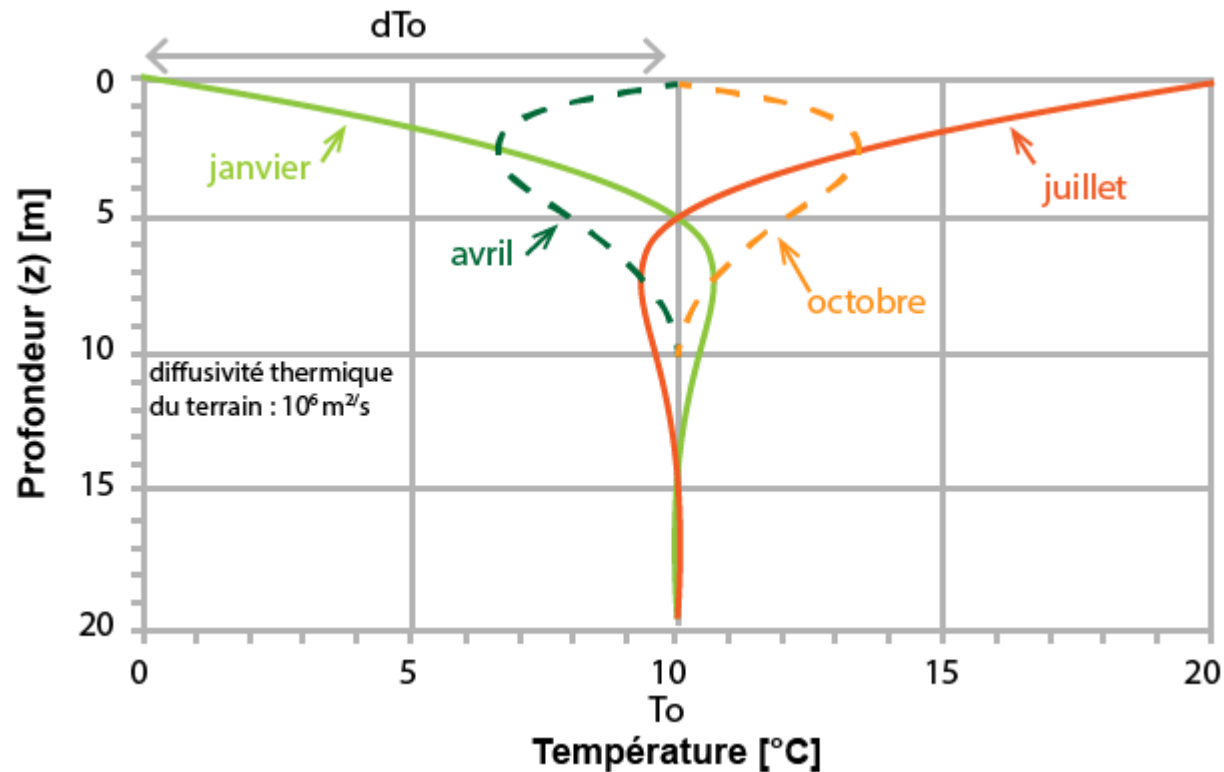
Nadelen

- Beheer van openingen
- Verbruik van de ventilatoren

Geocooling

- ▶ Recuperatie van koelte van de grond via geothermische sondes waarin water circuleert (gesloten net)
- ▶ Voor diepte $\geq 10\text{m}$, $t^\circ \approx 10 \dots 12 \text{ }^\circ\text{C}$

Jaarlijkse schommeling grondtemperatuur volgens diepte

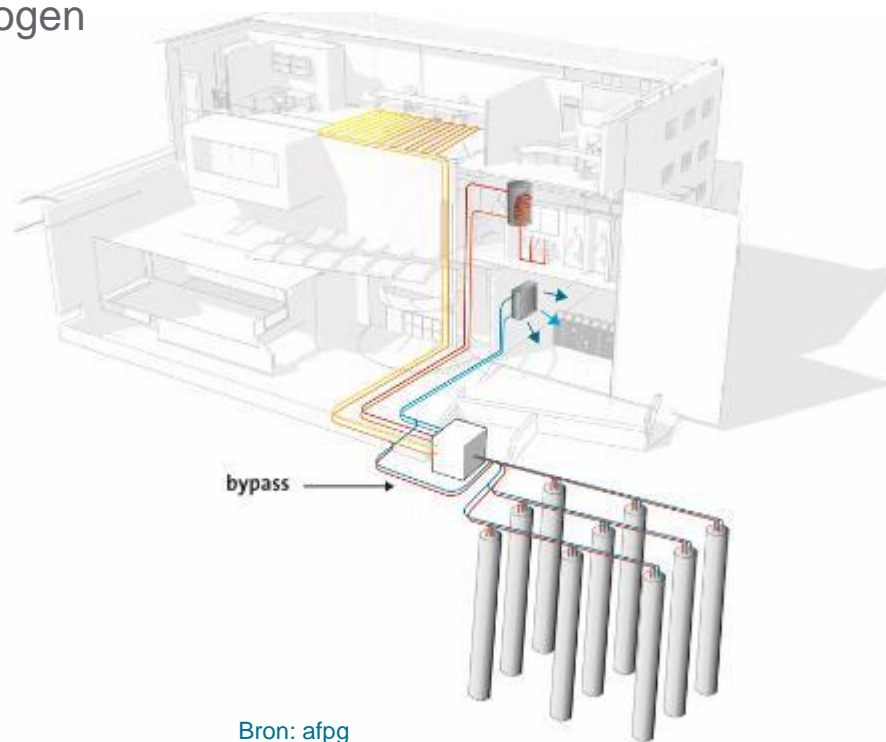
Bron: Energie +

Geocooling

- ▶ Geocooling $\neq$ Geothermie
Geen warmtepomp   Gebruik van warmtepomp
- ▶ Via bypass warmtepomp
- ▶ Verdeling van het geproduceerde koud water naar koelplafonds, actieve vloerplaten of luchtbehandelingsgroepen of ventilatorconvectoren
- ▶ Beperkt vermogen

INLEIDING

- ▶ Begrippen
- ▶ Uitdagingen

DE TOEVOER BEPERKEN

- ▶ Toevoer door zoninstraling
- ▶ Interne toevoer

DE REACTIES BEHEERSEN

- ▶ van het gebouw
- ▶ Van de gebruikers

AFVOEREN/KOELEN

- ▶ Passieve koeling
- ▶ **Actieve koeling**

Principe

- ▶ Gebruik van een koelmachine om de warmte uit de lokalen te onttrekken en naar buiten te voeren
  - ⇒ **Stroomverbruik!**
- ▶ De koelmachines werken door energieoverdracht gebaseerd op faseverandering van een koelvloeistof → Warmtepomp
  - Geothermische warmtepomp
  - Lucht/lucht warmtepomp
  - Lucht/water warmtepomp
  - ...
- ▶ Bij omkeerbare technologie kan de koelmachine ook warmte produceren in de winter.

Principe

- ▶ 3 hoofdtypes van systeem, volgens transportwijze van de koude:
  - Via de lucht (doorgaans hygiënisch ventilatienet)
  - Door koud water of ijswater
  - Door “directe expansie”: direct contact tussen te koelen lucht en verdamper van de koelmachine

Principe

- ▶ Wanneer doet men een beroep op een klimaatregelingsysteem?
  - Te hoge interne lasten
  - Specifieke eisen inzake binnenklimaat
  - Moeilijk toe te passen passieve maatregelen
  - .....

⇒ **In woongebouwen kan men in de grote meerderheid van de gevallen afzien van een klimaatregelingsysteem!**

- ▶ Altijd de interne en externe warmtetoevoer beperken en eerst passieve strategieën opzetten.
- ▶ Er bestaan verschillende koelsystemen en -strategieën, te kiezen voor elk geval afzonderlijk rekening houdend met de specifieke eigenschappen van het project.
- ▶ Het gevoel van oververhitting hangt af van meerdere factoren, die men moet beheersen om efficiënt te kunnen optreden.

Gids duurzame gebouwen

www.gidsduurzamegebouwen.brussels

- ▶ Thema Energie

[Dossier | Een passieve koelstrategie toepassen](#)

[Voorziening | Free-cooling](#)

Websites

- ▶ Energie+: [Choisir une protection mobile, fixe ou permanente](#)
- ▶ [Prosolis](#): Vergelijkingstool van zonweringen

Opleidingen

- ▶ Opleiding Duurzame gebouwen – Warmtepompen

Julie RENAUX

Projectingenieur

écorce nv

 + 32 4 226 91 60 info@ecorce.be

DANK U VOOR UW AANDACHT

